

УДК 338.24: 330.332

**ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ
ПОКРАЩАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ****Грибіненко О.М., к.е.н.***ДВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро*

Стаття присвячена дослідженню інвестиційного клімату в Україні та можливостей покращання економіки. Мета роботи – дослідження основних факторів, які гальмують залучення іноземних інвестицій в Україну. Для досягнення мети в статті проаналізовані статистичні дані, щодо інвестиційної привабливості країни, вивчені макро-, та мікрофактори впливу на рішення майбутніх інвесторів. Для цього розглянуто наукові здобутки українських та зарубіжних вчених, а також дослідження рейтингових міжнародних організацій. Крім того, розглянуто результати дослідження в межах проекту OECD Investment Policy Reviews. До основних факторів, які гальмують розвиток інвестиційного клімату можливо віднести: корумпованість чиновників, надмірна зарегульованість економіки, відсутність захисту прав інвесторів. В результаті аналізу виявлено, що в країні потрібні стратегічні зміни, особливо зниження інвестиційного ризику для активізації інвестиційного потоку. Зроблений аналіз, дозволив запропонувати стратегічні альтернативи, які можуть бути використані для змін в інвестиційному кліматі країни.

Ключові слова: інвестиції, аналіз, інвестиційний клімат та привабливість, криза системи, інвестиційні ризики, альтернативні стратегії економічного розвитку

UDC 338.24: 330.332

**ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE THROUGH IMPROVING
INVESTMENT CLIMATE****Grybinenko O., PhD in Economics***National Mining University, Dnipro*

The article investigates the investment climate in Ukraine and opportunities for improvement in the economy. The main purpose is evaluation of possible changes in the investment climate in Ukraine and its activation based on current trends of development and investment policy, which is also needed to identify the most weaknesses and indicate the necessary policy measures to address them. For the purpose of the article there were studied statistical data on investment climate and macro- and micro factors, which influence on the investors' decision. Thus, there were reviewed scientific achievements of Ukrainian and foreign scientists and researching of international rating organizations. In addition, there was examined the results of the project OECD Investment Policy Reviews. The main factors hampering the development of the investment climate include: corruption officials, excessive

overregulation of the economy, lack of investor protection. The analysis revealed that the country needed policy changes at all levels, especially reducing investment risk for enhancing investment flows. The analysis allowed suggesting strategic alternatives that can be used to change the investment climate in the country.

Keywords: investment analysis, investment climate and attractiveness, crisis of system, investment risks, alternative economic development strategies

Актуальність теми. Важливим питанням умовою розвитку економіки України є відродження інвестиційного процесу. Інвестиції є необхідними для модернізації виробництва, диверсифікації економіки. Саме тому актуальну роль набуває проблема формування в нашій країні привабливого для іноземного інвестора інвестиційного клімату, який є одним з найважливіших індикаторів розвитку економіки країни. Проблема поліпшення інвестиційного клімату в країні, з одночасною пропозицією стратегій щодо ефективного використання інвестиційних ресурсів в пріоритетних сферах виробництва і соціальної сфери, є дуже актуальною. Важливу роль для нашої держави, яка прагне вирватися з економічного неблагополуччя, грає залучення іноземного капіталу у вигляді прямих капіталовкладень, портфельних інвестицій та інших активів. Мирова економічна кон'юнктура в своїх коливаннях та змінах завжди впливає на найбільш незахищені або слабкі елементи підсистеми, в яких раптова революційна зміна траєкторії руху може стати чинником кризи у всій системі[2]. Офіційна статистика фіксує значне скорочення обсягів виробництва. Зниження споживчої активності не сприяє розвитку більшості підприємств, орієнтованих на внутрішній ринок, тим більше залученню інвестицій.

Уряд намагається його подолати, однак дефіцит бюджету не дає можливості вийти самотужки, тому життєво необхідно залучати позабюджетні кошти. Одне з рішень - іноземні інвестиції. При цьому іноземні інвестори орієнтуються, перш за все, на інвестиційний клімат України, який визначається, перш за все, незалежними експертами і показує ефективність вкладень в країну.

Тому актуальність теми обумовлена тим, що інвестування в країну впливає на економічне зростання держави. Тому проблема, пов'язана з ефективним здійсненням інвестування заслуговує дуже серйозної уваги.

Аналіз останніх наукових досліджень. Актуальним питанням залучення іноземних інвестицій в економіку України і поліпшення її

інвестиційного клімату присвячено чимало праць українських вчених, зокрема Л. Борщ, А. Гайдуцького, В. Гейця, А. Дуки, Ю. Козака, В. Новицького, А. Пересади, О. Рогача та інших. Але наукові розробки, що стосуються критеріїв і механізмів оцінки інвестиційного клімату та привабливості, є недостатніми, особливо в тих аспектах, які торкаються вирішення практичних завдань, пов'язаних із процесами інвестування в сферу високотехнологічних та нетехнологічних галузей. Потрібне поглиблене наукове дослідження аспектів формування інвестиційної привабливості, щоб виявити пріоритети ефективнішого управління для залучення іноземних інвестицій в Україну.

Мета роботи: оцінка перспектив змін інвестиційного клімату в Україні та його активізації на основі існуючих тенденцій його розвитку та інвестиційної політики держави, в якій також необхідно виявити найбільш слабкі сторони і вказати необхідні стратегічні заходи для їх усунення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Інвестиційний криза в Україні викликана цілим рядом взаємозалежних причин, як наслідок маємо, скорочення абсолютних обсягів накопичення і зниження частки у валовому внутрішньому продукті; різке скорочення бюджетних асигнувань на інвестиційні програми, зменшення частки прибутку підприємств, що спрямовується на розширення виробництва, продовження агресивної політики Російської Федерації, окупації Криму і військових операцій на сході України. Питання створення сприятливих умов розвитку бізнес-клімату в Україні залишається одним з найактуальніших.

Поняття інвестиційного клімату по-різному трактується в науковій та навчальній літературі. Наприклад, в роботі [1] інвестиційний клімат розглядається як «сукупність правових, економічних, політичних і соціальних факторів, що визначають привабливість держави для зарубіжних інвестицій». При такому підході поняття «інвестиційний клімат» зводиться до інвестиційної привабливості, що навряд чи справедливо, так як в цьому випадку ігноруються інвестиційні ризики, які багато в чому і зумовлюють інвестиційний клімат.

Більш коректно поняття інвестиційний клімат визначають автори [2,3]. Тут інвестиційний клімат розглядається як «сукупність сформованих в будь-якій країні політичних, соціально-культурних, фінансово-економічних та правових умов, що визначають якість

підприємницької інфраструктури, ефективність інвестування і ступінь можливих ризиків при вкладенні капіталу».

Характеристика інвестиційного клімату повинна складатися з двох складових, таких як оцінка чинників, які притягують інвестиції в регіон та оцінки ризиків інвестування. Іншими словами, баланс інвестиційної привабливості та інвестиційного ризику і визначає інвестиційний клімат в тому чи іншому регіоні (країні, її окремих суб'єктах.

Основою інвестиційної привабливості є ефективність вкладень. Інвестиції в першу чергу спрямовуються в ті регіони, де вони забезпечують найбільшу віддачу для інвесторів. Тому оцінку позитивної складової інвестиційного клімату доцільно здійснювати на основі оцінки потенційної ефективності інвестицій. Інвестиційна привабливість країни — це сукупність політичних, соціальних, інституціональних, екологічних, макро- і мікроекономічних умов функціонування національної економіки, що забезпечують стабільність інвестиційної діяльності вітчизняних і зарубіжних інвесторів [2].

Інвестиційна привабливість держави визначається індексом інвестиційної привабливості. Окреме підприємство є кінцевою точкою розміщення інвестиційних ресурсів. Привабливість певного проекту визначається привабливістю регіону, галузі, країни в цілому.

Оцінку інвестиційного клімату слід проводити за оцінкою інвестиційних ризиків.

До факторів, що сприяють інвестиціям в ту чи іншу країну, відносяться такі фактори, як високий потенціал внутрішнього ринку, висока норма прибутку, стабільна податкова система, вартість ресурсів та підтримка держави [3].

Щодо загальної оцінки інвестиційного клімату в Україні на макроекономічному рівні, то тут слід відзначити, що в економіці продовжується спад виробництва, зменшується частка надходжень від податків, накопичуються неплатежі, знижується частка банківського кредитування у ВВП, зростає сума внутрішнього і зовнішнього боргу, зростає рівень тіньової економіки, знижується частка державних капіталовкладень (щороку в цілому на 5 - 10%). Крім цього, на інвестиційний клімат держави суттєвий вплив мають такі фактори, як приховане безробіття; неможливість виконання державою своїх обов'язків щодо соціального захисту громадян, відсутність ефективних

процедур банкрутства, захисту прав власників, високий рівень злочинності, слабка дисципліна виконання законодавчих актів. При прийнятті рішень портфельні інвестори орієнтуються на спеціальні фінансові або кредитні рейтинги країн. На розробку таких рейтингів спеціалізуються і експертні агентства»: Moody's, Arthur Andersen, Standart & Poor's, ІВСА та інші.

Причинами погіршення інвестиційного клімату в Україні є: по-перше, заполітизованість економіки; по-друге, негативні наслідки приватизації. В таблиці 1 наведені офіційні статистичні дані, щодо залучення прямих інвестицій в країну [4].

Таблиця 1 - Прямі іноземні інвестиції в економіку України, млн.дол. США

Прямі іноземні інвестиції в економіку України	Усього	у тому числі з	
		країн ЄС	Інших країн світу
Прямі інвестиції нерезидентів в Україні (акціонерний капітал та боргові інструменти) на 1 січня 2015 р.	54070,7	42789,5	11281
Надійшло акціонерного капіталу нерезидентів	1042,4	419,8	622,6
Вибуло акціонерного капіталу нерезидентів	-351,3	-222,2	-129,1
Акціонерний капітал нерезидентів на 1 липня 2015 р.	42851,3	33154,9	9696,4
Боргові інструменти			
на 1 січня 2015 р.	8306,5	7185,6	1120,9
на 1 липня 2015 р.	8850,4	7609,1	1241,3
Прямі інвестиції нерезидентів в Україні (акціонерний капітал та боргові інструменти) на 1 липня 2015 р.	51701,7	40764,0	10937,7

Джерело: [5]

Обсяг залучених з початку 2015 року прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 1 липня 2015 р. становив 42851,3 млн. дол. США. Із країн ЄС із початку року внесено 33154,9 млн. дол. Інвестицій (77,4% загального обсягу акціонерного капіталу), з інших країн світу – 9696,4 млн. дол. (22,6%) [4]. Структура прямих інвестицій у розрізі країн-донорів свідчить про достатньо низький рівень інтересу і довіри до України з боку її стратегічних партнерів. За даними офіційної статистики, щорічний приріст надходжень іноземного капіталу в країну складає близько 15%, але це без обліку грошей, вивезених іноземцями назад.

Одне із завдань, що стоять перед сучасним суспільством, полягає в створенні необхідних і сприятливих умов для інтенсифікації економічного зростання, підвищення якості життя населення. Досягнення поставленої задачі можливо шляхом залучення інвестицій в

реальний сектор економіки. Обсяг і темп зростання інвестицій в основний капітал є індикаторами інвестиційної привабливості регіону. Підвищення інвестиційної привабливості сприяє додатковому припливу капіталу, економічному підйому. Найбільший інвестиційний потенціал спостерігається у таких регіонах країни: м. Київ, Київська, Дніпропетровська, Львівська та Харківська області (Рис 2).

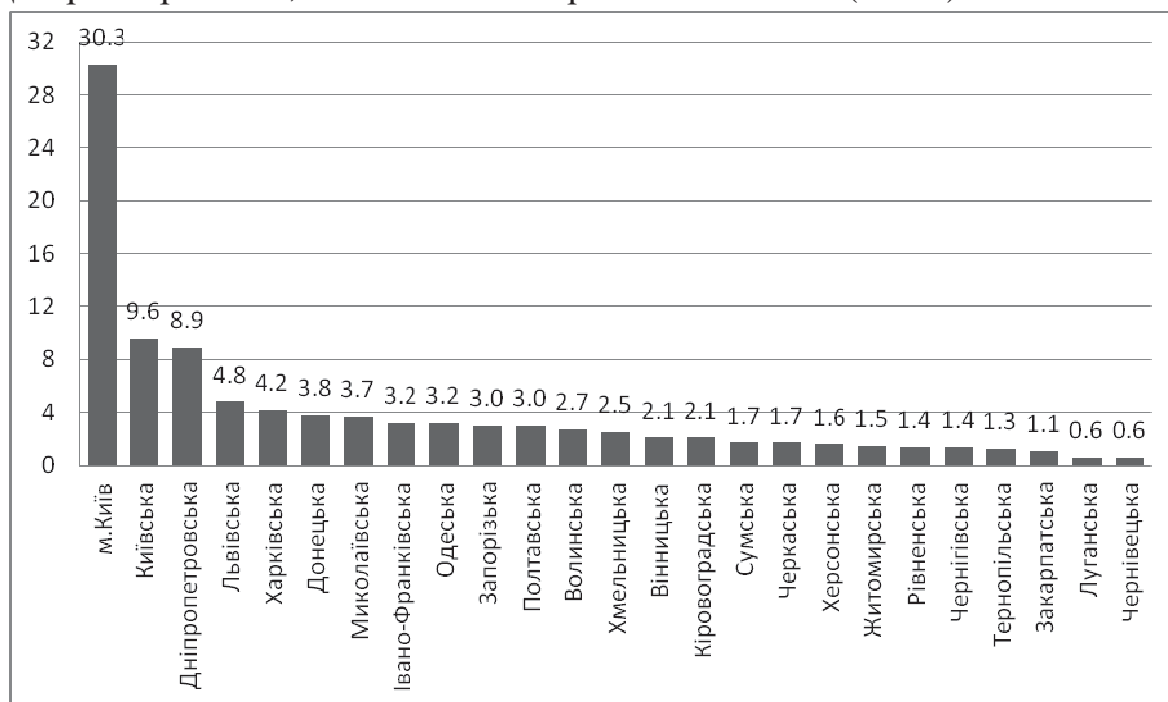

Рис.2 Структура капітальних інвестицій за регіонами за січень - березень 2016 року
(у % до загального обсягу)

Джерело :[4]

Інвестор, вибираючи регіон для вкладення своїх коштів, керується певними характеристиками: інвестиційним потенціалом і рівнем інвестиційного ризику, взаємозв'язок яких і визначає інвестиційну привабливість регіону (таблиця 2).

З даних табл.2 можливо дізнатися лише скільки інвестицій було вкладено в матеріальне виробництво. Співвідношення інвестиційного вкладу в матеріальні і нематеріальні сфери становлять 95% та 5% відповідно [4].

В системі національних рахунків України статистика інвестицій (капітальних вкладень) включає тільки матеріальні витрати (на машини, будівлі, споруди), але не враховує найважливіші інвестиції в «знання», «інтелект», наукові дослідження та освіту. Подібний підхід, при якому в інвестиції включається лише безпосередньо матеріальні компоненти, не дозволяє точно визначати дійсний обсяг інвестицій.

Таблиця 2 - Капітальні інвестиції за регіонами січень - березень 2016 року

Регіони	Освоєно (використано) капітальних інвестицій			
	млн.грн	у % до		у розрахунку на одну особу, грн.
		загального обсягу	відповідного періоду попереднього року	
Україна	51591,7	100,0	100,7	1208,9
Вінницька	1060,4	2,1	92,1	663,0
Волинська	1398,2	2,7	85,3	1344,3
Дніпропетровська	4576,8	8,9	110,0	1402,9
Донецька	1954,4	3,8	120,9	457,9
Житомирська	783,6	1,5	148,3	625,6
Закарпатська	535,8	1,1	95,7	426,4
Запорізька	1549,0	3,0	125,7	880,6
Івано-Франківська	1661,9	3,2	135,5	1204,5
Київська	4961,3	9,6	120,1	2876,2
Кіровоградська	1097,4	2,1	161,5	1130,8
Луганська	328,4	0,6	140,5	148,7
Львівська	2455,8	4,8	127,2	975,5
Миколаївська	1919,8	3,7	192,2	1654,2
Одеська	1660,2	3,2	124,7	696,9
Полтавська	1529,0	3,0	112,6	1064,7
Рівненська	727,4	1,4	135,4	626,9
Сумська	888,8	1,7	128,2	796,3
Тернопільська	684,3	1,3	160,2	642,8
Харківська	2149,2	4,2	133,3	793,3
Херсонська	817,9	1,6	238,2	769,0
Хмельницька	1266,5	2,5	114,6	978,3
Черкаська	887,8	1,7	127,5	713,8
Чернігівська	729,9	1,4	112,6	700,7
м. Київ	15642,9	30,3	70,7	5477,3

Джерело:[4]

Таким чином, в нашій країні під інвестиціями розуміються ті економічні ресурси, які спрямовуються на збільшення реального капіталу суспільства, тобто на розширення чи модернізацію виробничого апарату. Рекомендовано сюди включати і витрати на освіту, наукові дослідження та підготовку кадрів. Ці витрати представляють собою інвестиції в «людський капітал», які на сучасному етапі розвитку економіки набувають все більшого і більшого значення, бо, зрештою, саме результатом людської діяльності виступають і будинки, і споруди, і машини, і устаткування, і саме головне, основний

фактор сучасного економічного розвитку - інтелектуальний продукт, який визначає економічне становище країни у світовій ієрархії держав. Так, в США інвестиції в високотехнологічні галузі складає 85 %, в низкотехнологічні, та нетехнологічні галузі - 15%. В Англії навпаки: 23% перший показник и 77% другий. У Франції 44% та 56% відповідно. Італія - 28% та 72% [6,7].

Рейтинговими агенціями проведена комплексна оцінка інвестиційного клімату країни, так, згідно з оцінкою Всесвітнього економічного форуму, Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) - глобальне дослідження і супроводжуючий його рейтинг країн світу за показником економічної конкурентоспроможності за версією Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum), Україна посідає 85 місце у 2016 році, поряд з Намібією 84 місце серед 143 країн. Але за рівнем освіти Україна на 36 місці серед 188 країн [8].

Згідно даним американської дослідницької організації “Economist Group” [9], Україна по інвестиційній привабливості знаходиться в сьомому десятку країн світу. Портфельних інвестицій в Україні практично немає — за весь час їх обсяги не перевищили \$250 млн., з яких третина надійшла до нас з офшорів [10,11]. Згідно рейтингу сприйняття корупції Corruption Perceptions Index 2016 [12] Україна займає за даними 2015 року 130 позицію серед 168 країн. Згідно рейтингу 2016 року ситуація погіршилась, Україна посіла 131 місце серед 176 країн світу. Ми посідаємо поряд з Казахстаном, Непалом, Іраном, та ми позаду Сієра Ліоне і Гондурасу. 2016 рік показує, що 69% з 176 країн мають значення менше 50, що говорить про досить високий рівень корупції в усьому світі. В цьому році багато країн і територій опустилися в індексі, що свідчить про необхідність вжиття невідкладних заходів у сфері протидії корупції [13-16].

Пріоритетними зонами для іноземних інвестицій в Україні є: Західний регіон (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Тернопільська, Волинська області), де ефективним може бути створення виробництва з використанням місцевих природних ресурсів - сірки, калійної та кухонної солі, вугілля, нафти та газу, а також розвиток мережі оздоровчих курортно-туристичних комплексів.

Західний капітал в основному зосередився в харчовій і тютюновій промисловості, торгівлі, фінансах, енергетиці. Тобто в галузях зі швидкою оборотністю капіталів і забезпечених ринків збуту. Ці інвестори поки розглядають свої вкладення в Україну переважно як можливість забезпечити збут продукції без митних і протекціоністських обмежень. По-перше, через численні приватизаційні скандали і перегляди результатів торгів. По-друге, через закритість самого процесу.

Донедавна український уряд оперував усього лише одним стимулом для іноземних інвесторів — податковими і митними пільгами. Але пільги відібрали раніш покладеного терміну, погіршив репутацію України. Податкові пільги іноземцям особливо й ні до чого — в них і так серйозні переваги перед вітчизняним інвестором. Західні компанії мають доступ до передових технологій, дешевих грошей та ефективного менеджменту. Численні опитування іноземців із завидною регулярністю щороку демонструють ті самі проблеми, що заважають інвестуванню в Україну: корумпованість чиновників, надмірна зарегульованість економіки, відсутність захисту прав інвесторів.

Укладачі рейтингів по корупції й економічній волі не визнають Україну правовою державою, звідси — відсутність інтересу у великих пенсійних і інвестиційних фондів до українського ринку.

Для покращання інвестиційного клімату в країні необхідно здійснити низку першочергових заходів з послідовної деполітизації економіки, формування єдиних стратегічних цілей та послідовності економічних реформ, незмінних за приходу до влади будь-яких політичних команд, забезпечення незмінності та гарантованості захисту ринкових прав і свобод інвестора. Зазначені заходи покликані сприяти покращенню інвестиційного іміджу України та збільшенню обсягів залучення іноземних інвестицій та капітальних інвестицій в економіку держави. В даний час відбуваються деякі зміни, а саме працює закон «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020» [17, 18]. Розроблені регіональні плани підвищення інвестиційної привабливості областей з урахуванням їх особливостей, але це не призвело до потоку інвестиції. Домогтися поживлення інвестиційної активності і підвищення ефективності капітальних вкладень можна лише при системному підході до вирішення проблем фінансово-інвестиційного комплексу в цілому. Доцільно розвивати в Україні високотехнологічні галузі. Високотехнологічна галузь - це галузь, в якій створюється продукція, яка є найбільш досконалою і що раніше не виробленої на базі

накопичених знань і нових теорій і розробок, для її створення використовуються найкращі відомі матеріали і способи виробництва.

Головними ресурсами для створення подібної продукції є витрати на НДДКР і співробітники-дослідники, так званих спеціальностей STEM (наука, технології, інженерія та математика), що володіють достатнім рівнем знань для формування передових технологічних нововведень.

Тобто, потрібні інвестиції у науку та освіту. Як варіант стратегії економічного розвитку - поширити реалізацію обласними державними адміністраціями навчальних програм серед бізнесменів з підготовки інвестиційних пропозицій, складання інвестиційних бізнес-планів, юридичного супроводу інвестиційних проектів, управління інвестиційними проектами. Залучити до цієї програми університети країни. Передбачити механізми надання державою послуг щодо підвищення кваліфікації та атестації фахівців у сфері інвестиційної діяльності. Згідно Глобального індексу інновацій Україна посідає 63 місце серед 143 країн.

В даний час до високотехнологічних галузей належать авіакосмічна галузь, фармацевтична галузь, виробництво комп'ютерів і оргтехніки, інформаційно-комунікаційна галузь і оптика [19, 20].

Серед актуальних питань сьогодення - тенденції до зниження паливної залежності відкривають можливості для розвитку бізнесу, пов'язаного з енергозбереженням, енергоаудитом, а також сприяють інвестиціям у виробництво продукції і надання послуг з утеплення житла. Міжнародні банки розвитку (МБР) збільшили фінансування проектів в Вірменії, Азербайджані, Білорусі, Казахстані, Киргизії, Молдавії, Таджикистані, Туркменії, на Україні і в Узбекистані. Найбільший обсяг фінансування було надано в енергетичному секторі (52%), де обсяг інвестицій склав 1,2 млрд. доларів. Значну частку в даному секторі займає проект з надання гарантії групи ВБ в розмірі 500 млн. доларів в рамках фінансування закупівлі газу компанією «Нафтогаз України». На Україні (21%) група СБ підписала один проект в енергетичному секторі на суму 500 млн. доларів [19, 21].

Можливо суттєво розширити спектр заходів конкурентної політики, зокрема – щодо запобігання антиконкурентним діям національних та іноземних інвесторів на українському ринку, удосконалити методики та критерії виявлення проявів недобросовісної конкуренції з урахуванням реалій сучасної української економіки. Одно з головних вимог іноземних інвесторів - це прозорість бізнесу.

Доцільно поширити практику укладання прозорих угод між інвесторами та владою щодо взаємних зобов'язань у сфері конкурентної

поведінки бізнесу та конкурентної політики держави на певних ринках на визначений середньо - і довгостроковий період часу. Досягти високого рівня в рейтингах міжнародних індексів можливо головним чином, коли, внутрішнє середовище в країні - правове регулювання і стабільність.

Висновки. Інвестиційні потоки засновані на багатоваріантної, багатокритеріальної оцінці цілого ряду факторів і тенденцій. Територіальний аспект прямих інвестицій, їх приуроченість до певної країни, регіону, території не викликає сумнівів.

Тому оцінка інвестиційної привабливості є найважливішим аспектом прийняття будь-якого інвестиційного рішення. Від її правильності залежать наслідки як для інвестора, так і для економіки регіону і країни в цілому. Чим складніша ситуація, тим більшою мірою досвід та інтуїція інвестора повинні спиратися на результати експертної оцінки інвестиційного клімату в країнах і регіонах. Найбільш загрозливі фактори для майбутніх іноземних інвесторів: нестабільність правового режиму, невиконання урядом своїх обіцянок; сильний державний контроль над економікою; відсутність підтримки з боку локальної та державного рівня влади; корупція; занадто довгі процедури одержання необхідних дозволів.

Запропоновані альтернативні стратегії розвитку для активації процесу інвестиційного потоку. Серед яких, високотехнологічні галузі - авіакосмічна галузь, фармацевтична галузь, виробництво комп'ютерів і оргтехніки, інформаційно-комунікаційна галузь, оптика, традиційна та нетрадиційна енергетика. Високотехнологічні галузі мають глобальне значення для майбутнього розвитку України, для підвищення якості та рівня життя, для досягнення країною високого рівня розвитку в таких областях як медицина, енергетика, космос, інформація, авіація. Розвиток таких галузей надасть країні міжнародні конкурентні переваги та дозволить більш ефективно функціонувати економіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бланк І. О., Гуляєва Н. М. Інвестиційний менеджмент: Підручник. — К.: КНТЕУ, 2003. — 398 с.
2. Дмитрієва В.А. Економічні коливання незалежної України: нелінійний аналіз криз та стійкості: Монографія. – Дніпропетровськ: Видавництво, Доміанта Прінт, 2015.-116 с.
3. Колмыкова Т. С. Инвестиционный анализ. — М.: ИНФРА-М, 2009 г. — 204 с.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Міністерство закордонних справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://mfa.gov.ua/ua>
6. OECD Investment Policy Reviews: Ukraine 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/finance-and-investment/oecd-investment-policy-reviews-ukraine-2016>
7. Euromoney's Country Risk Rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.euromoney.com>.
8. Индекс глобальной конкурентоспособности. Гуманитарная энциклопедия [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий, 2006–2016.: URL: <http://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index/info>
9. Economist Group. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.economistgroup.com>
10. Institutional Investor. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.institutionalinvestor.com>.
11. Moody's Investor Service [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.moodys.com>.
12. Звіт Transparency International Corruption Perceptions Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.transparency.org/country/>
13. Индекс глобальной конкурентоспособности. Гуманитарная энциклопедия [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий, 2006–2016.: URL: <http://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index/info>
14. FORBES Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://forbes.net.ua>
15. Інвестиційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.google.com.ua>
16. Index of economic freedom 2015. Heritage Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.heritage.org/index>
17. The Global Competitiveness Report 2015-2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.weforum.org/reports>
18. Розвиток громадянського суспільства України в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів/ В.М.Яблонський, О.М. Балакірева, Т. В. Бельська; за ред. О.А.Корнієвського. – К.: НІСД, 2016. – 72 с.
19. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 - 2020 роки// Урядовий кур'єр від 02.03.2016 — № 41
20. Европейский Банк Реконструкции и развития(ЕБРР)[Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.ebrd.com/ru/home.html>
21. Шполянська А. А. Високотехнологічні галузі: визначення та умови розвитку // Молодий вчений. - 2015. - №22. - С. 518-522.